

เรื่อง ราชาภิเษก

หม่อมเจ้าหองบรรณาการ ก.อรณถม

เรื่อง

ราชาภิเษก

หม่อมเจ้าทองบรรณาการ ทองแถม

ให้พิมพ์ขึ้นในการศพ

หม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม ท.จ.ว.

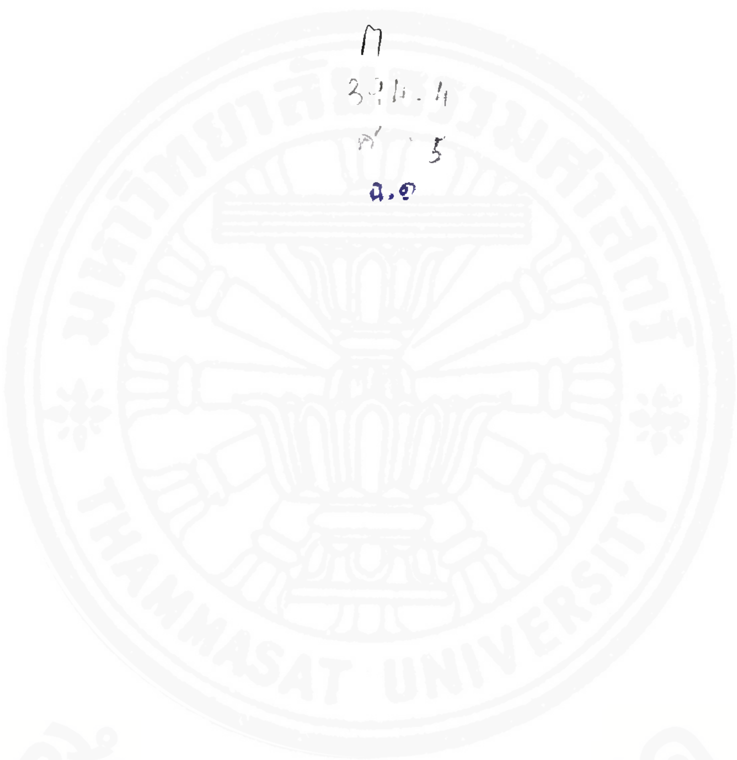
รับพระราชทานเพลิง

ณ วัดประทุมวนาราม

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์

พระนคร

คำนำ

ด้วยพระยาพจนปรีชา ได้รับฉันทะจากหม่อมเจ้าทองบรรณาการ ทองแถม มาแจ้งความแก่กรมศิลปากรว่าใคร่จะพิมพ์หนังสือแจกในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม สักเรื่องหนึ่ง และเจาะจงจะพิมพ์เรื่องบัญจราชาภิเษก เรื่องราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร ทั้งขอให้พิมพ์ตามต้นฉะบับโรงพิมพ์หลวง ซึ่งได้พิมพ์เมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๔ นั้นด้วย กรมศิลปากรจึงได้จัดพิมพ์ถวายตามประสงค์

อนึ่งพระยาพจนปรีชารับจะเรียงประวัติหม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม กับชี้แจงความเห็นในหนังสือเรื่องนี้ ส่งมาให้พิมพ์ไว้ที่ต้นสมุดเล่มนี้ด้วย แต่น่าเสียดายที่พอพระยาพจนปรีชาเรียงประวัติหม่อมเจ้าหญิงเม้าเสร็จแล้ว และเริ่มเรียงคำชี้แจงยังไม่ทันตลอดก็พอมีอาการป่วยด้วยโรคเก่ากำเริบ และได้ถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ นี่เอง กรมศิลปากรรู้สึกเศร้าสลดและเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่พระยาพจนปรีชาผู้เชี่ยวชาญในทางอักษรศาสตร์ทางกวี และรู้ขนบประเพณีของไทยเป็นอย่างดีด้วยผู้หนึ่ง ได้มาถึงอนิจกรรมโดยปัจจุบันทันด่วน เพราะฉะนั้นกรมศิลปากรจึงได้พิมพ์ประวัติหม่อมเจ้าหญิงเม้า และคำชี้แจงเท่าที่พระยาพจนปรีชาได้แต่งค้างไว้ต่อไปนี้

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลบุญราศี ที่เจ้าภาพได้ทรงบำเพ็ญเป็นมาตุปัฏฐานธรรม กับทั้งได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลาย นับว่าเป็นวิทยาทานอันจะเกื้อกูลแก่การศึกษาได้สถานหนึ่ง ขอกุศลนี้จงเป็นปัตติทานมัย อำนวยวิบูลยผลแด่หม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม ตามควรแก่คติวิสัยนั้น ๆ เทอญ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๙

(ก.ผ.ท.)

หม่อมเจ้าหญิง เม้า ทองแถม ท.จ.ว.,
ฉายเมื่อ พ,ศ,๒๔๕๗

ประวัติ

หม่อมเจ้าหญิงเม้า ประสูติณวันจันทรเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๒๐ ตรงกับวันที่ ๓๐ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๐๑ เป็นธิดาพระเจ้าราชวรวงศ์เธอชั้น ๒ กรมหมื่นสิทธิสุขุมการ (พระนามเดิม พระองค์เจ้ารองทรง เป็นต้นราชสกุล "รองทรง") กับหม่อมรอด เป็นมารดา หม่อมเจ้าหญิงเม้าได้เป็นชายาพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมหลวงสรรพสาตศุภกิจ มีโอรสและธิดานับแต่ที่มีนามมาแล้ว คือ ๑ หม่อมเจ้าชายทองเชื้อธรรมชาติ (ถึงชีพิตักษัยแล้ว) ๒ หม่อมเจ้าชายทองชมพูนุท ๓ หม่อมเจ้าชายทองเติม ๔ หม่อมเจ้าชายทองต่อ ๕ หม่อมเจ้าหญิงสุวรรณโสภา (ถึงชีพิตักษัยแล้ว) ๖ หม่อมเจ้าชายทองบรรณาการ

หม่อมเจ้าหญิงเม้าประพฤติการและรักษาองค์อย่างเสมอไม่ยิ่งหย่อน สมควรแก่เกียรติศักดิราชสกุล ทั้งมีหฤทัยโอบอ้อมอารีผู้น้อย เป็นที่เคารพและยำเกรง ทั้งต้องด้วยอัธยาศัยของผู้ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ก็ทรงพระมหากรุณายกย่องเกียรติศักดิ์ไว้ในชั้นหม่อมเจ้าอันสูงศักดิ์ เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ฝ่ายใน ตติยจุลจอมเกล้า ถึง

รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ (พ.ศ. ๒๔๔๓) พระราชทานเลื่อนชั้นตราขึ้นเป็น ทุติยจุลจอมเกล้า ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๓ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เลื่อนชั้นขึ้นเป็น ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ เป็นพระมหากรุณายกย่องไว้ในชั้นสูงของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ฝ่ายในนอกพระราชฐาน ต่อมาเมื่อมีชนมายุมากขึ้นก็ยังเสด็จเข้าในพระราชฐานในการพระราชพิธีเสมอมา ถึงรัชกาลที่ ๗ ประชวรจนถึงอวัยวะทุพลภาพ ทั้งชราด้วย จึงมิได้เสด็จแห่งใด รักษาองค์อยู่ด้วยทางสัมมาปฏิบัติเสมอมา มีหฤทัยอันสุขุมประกอบด้วยเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง ย่อมเป็นที่นิยมของชนหมู่มากทุกชั้น ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ เริ่มประชวรปับผาสะพิการ มีอาการแต่ทรงกับซุด ถึงวันที่ ๒๔ ตุลาคม ถึงชีพิตักษัย มีชนมายุนับเรียงปีได้ ๗๘ ปี คิดตามสุริยคติกาลได้ ๗๗ ปี ๒๕ วัน ได้รับพระราชทานเครื่องประกอบเกียรติยศศพเต็มตามอย่างชั้นหม่อมเจ้าอันสูงศักดิ์ มีพระโกศราชวงศ์เป็นต้น

หม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม แม้มีชนมายุเข้าปัจฉิมวัยแล้วก็จริง แต่ความดีของท่านมีมาดังได้กล่าวแล้ว จึงทำให้เพิ่มความเสียดายและเศร้าโศรกมากขึ้น แก่ผู้ที่มีไมตรีจิตต์ต่อ

กัน และผู้ที่ได้รับความอุปการคุณตั้งแต่โอรสและนัดดาตลอดประยูรญาติ

กำหนดรับพระราชทานเพลิงศพที่วัดประทุมวนารามในวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ นี้ หม่อมเจ้าทองบรรณาการ ทองแถม โอรสผู้น้อย ขออุทิศส่วนกุศลที่ได้กระทำทั้งปวงนี้ มาถวายแก่หม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม ซึ่งเป็นมารดาอันเสด็จไปยังปรโลกแล้ว ขอจงเสด็จสู่สุคติภพนั้น

คำชี้แจง

การที่ ข้าพเจ้า เลือกเรื่อง ราชาภิเษก ขอให้พิมพ์ ขึ้นใหม่ ในฉะบับนี้นั้น เห็นว่าเป็นราชประเพณีนิยมกันมาช้านาน จนถึงวางเป็นตำราขึ้นไว้ และท่านที่รวบรวมมาเรียงไว้เป็นลำดับ ก็นับว่าได้ทำคุณแก่ผู้ต้องการภายหลัง และหนังสือฉะบับนี้พึ่งพิมพ์ขึ้นครั้งเดียวที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง เมื่อปีมะเมียตรีศก จุลศักราช ๑๒๓๓ (พ.ศ.๒๔๑๔) ถึงเวลานี้หาฉะบับยากอยู่แล้ว หนังสือเช่นนี้สมควรบำรุงไว้

ตอนต้นซึ่งกล่าวถึงบัญจราชาภิเษก คือราชาภิเษกมี ๕ อย่าง อย่างที่ ๑ อินทราชาภิเษก ในข้อนี้จะอย่างไร ข้าพเจ้าไม่คำนึงถึง แต่เข้าใจว่าท่านที่เขียนไว้ท่านเชื่อ ข้อนี้ข้าพเจ้าได้ฟังมาจากท่านผู้ใหญ่ มีความผิดกัน จึงนำมาเล่าสู่กันฟังว่า ท่านผู้เล่าก่อนท่านกล่าวว่า อินทราชาภิเษกตามที่ทราบมาไม่ใช่อย่างนี้ คือพระราชาพระองค์ใดซึ่งมีเดชานุภาพมาก ปราบพระราชาที่ใกล้เคียงหรืออื่น ๆ อยู่ในอำนาจได้มาก จึงทำการราชาภิเษกอีก เพื่อประกาศอำนาจ ยกพระองค์ขึ้นเป็นใหญ่กว่าพระราชาทั้งหลาย อภิเษกเช่นนี้จึงเรียกว่าอินทราชาภิเษก เมื่อเช่นนี้ก็ตรงกับศัพท์ "อินทร" และพระราชาเช่นนี้ จึงเรียกว่า "บรมราชาธิราช" ตามที่ว่ามานี้ ฟังดูแยบคายกว่าพระอินทรนำเครื่องทรงมาประทาน ดูไปเข้ารอย

พิธีอัศวเมธ ในรามเกียรติของเรา "ปล่อยม้าอุปการเที่ยวพาลเขา" และยังได้ความอีกว่า "กษัตรหรือกษัตริย์และราชะ" คนละอย่าง กษัตริย์ เป็นชาติหรือสกุล–วรรณ ราชะ เป็นตำแหน่งยกขึ้นเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่หมู่นั้น กษัตริย์ไม่ต้องเป็นอะไรก็เป็นกษัตริย์ได้ ไม่มีชั้นอะไรอีก ส่วนราชะมีชั้น ๆ ที่ ๑ คือ บรมจักรพรรดิราชาธิราช ชั้นที่ ๒ บรมราชาธิราช ชั้นที่ ๓ ราชาธิราช ชั้นที่ ๔ มหาราชะ ชั้นที่ ๕ ราชะ

เมื่อราชะมีเป็น ๕ ชั้นเช่นนี้ และท่านก็มิได้อธิบายไว้ว่าแปลกกันอย่างไร ข้าพเจ้าขออธิบายตามเหตุผลที่สังเกตมา ชั้นที่ ๑ บรมจักรพรรดิราชาธิราช ต้องประกอบด้วยแก้ว ๕ ประการ (ถ้ายังไม่ทราบ จงดูรูปเขียนหรือสลักมีที่ประตูโบสถ์หลายแห่ง) เรียกว่าสมบัติจักรพรรดิ และเป็นใหญ่กว่ากษัตริย์ทั้งหลายทั้งทวีป

ชั้นที่ ๒ บรมราชาธิราช มีกษัตริย์อ่อนน้อมเป็นเมืองออกเป็นใหญ่กว่ากษัตริย์เมืองนั้น ๆ

ชั้นที่ ๓ มหาราชาธิราช มีกษัตริย์เป็นเมืองออก แต่หย่อนกว่าชั้นที่ ๒

ชั้นที่ ๔ มหาราชะ ชั้นนี้เป็นเมืองใหญ่ เช่นมหาราชาเมืองต่าง ๆ ในอินเดีย

ชั้นที่ ๕ ราชะ เป็นเมืองเล็ก ดังเช่นเจ้าผู้ครองเมืองในมลายู เขาก็เรียกกันว่า รายา คือ ราชา

การที่อธิบายชั้นของราชะ อยู่ข้างจะนอกเรื่อง แต่เมื่อได้เค้าเงื่อนมาและเห็นว่าของท่านดีอยู่ จึงอธิบายต่อเพื่อผู้ต้องการได้ดำริต่อไป

การราชาภิเษกเป็นความนิยมกันมาตั้งแต่โบราณ เมื่อถือเป็นราชประเพณีเช่นนี้ ท่านแต่ก่อนจึงได้วางเป็นตำราไว้ ตำราที่ไทยเราใช้อยู่ก็นับถือบัญจราชาภิเษกนี้เป็นหลัก

การราชาภิเษกในตอนที่ ๒ ครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีรายการว่าตามเค้าเงื่อนพอทราบได้ว่า ตามหลักในตอนที่ ๑ นั่นเอง ส่วนรายการละเอียดก็คงหันเข้าหาความสะดวก ดังกล่าวมาแล้ว ประเพณีอันนี้ได้ใช้ตลอดมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร เพียงรัชกาลที่ ๓

ตอนที่ ๓ ว่าด้วยบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๔ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งนี้มีรายการชัดเจน เชื่อว่าทรงพระราชดำริวางรูปงานด้วยพระองค์เป็นส่วนมาก ดังที่ปรากฏในรายการนั้น และข้อที่มีพระปรมาภิไธยพิสดารเฉพาะพระองค์ก็เป็นครั้งแรก แต่ก่อนตั้งแต่กรุงศรีอยุธยามาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๓ พระปรมาภิไธยพระเจ้าแผ่นดิน.....

ประวัติหม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม และคำชี้แจง พระยาพจนปรีชาได้แต่งมาถึงเพียงนี้แล้ว ท่านก็เริ่มป่วยและถึงอนิจกรรมเสีย เป็นอันว่าคำชี้แจงในที่นี้ก็มีเพียงเท่านี้เอง.

ทองบรรณาการ ทองแถม

วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๗๕

สารบาญ

ปัญจราชาภิเษก

ปญฺจ เอกราชาโน มหาสตฺโต ราชาภิเสกํ จกฺกวตฺติ ภวิสฺสนฺติ

อันว่าลักษณะราชาภิเษกมีแก่พระมหากษัตริย์ อันจะได้ราชสมบัติเป็นเอกราชานุวัติมหัศดิอุดมบรมอัครถาน มีลักษณะห้าประการ คือ มงคลอินทราภิเษก ๑ มงคลโภคาภิเษก ๑ มงคลปราบดาภิเษก ๑ มงคลราชาภิเษก ๑ มงคลอุภิเษก ๑ มีลักษณะห้าประการ สำหรับสมเด็จพระมหากษัตริย์อันจะครองราชสมบัติ มีวาระพระบาลีว่า

สกฺกราชาภิเสกํ มหาสตฺตํ มงฺคลํ อันว่าลักษณะอินทราภิเษก คือสมเด็จอมรินทราธิราชเอาเครื่องปัญจกกุธภัณฑ์ทั้งห้ามาถวายเมื่อจะได้ราชสมบัตินั้นก็ดี และเสียงบุษยพระพิไชยราชรถมาจรดผ่าพระบาท ด้วยฤทธิอำนาจวาสนาบุญนั้นก็ดี และเหาะเหินมาโดยนภดลอากาศ มีฉัตรทิพยโอภาสมากางกั้นนั้นก็ดี ลักษณะสามประการนี้ชื่ออินทราภิเษกแล

โภคาภิเสกํ ราชานํ มงฺคลํ อันว่าลักษณะโภคาภิเษก คือเป็นชาติตระกูลพราหมณมหาศาล มีโภไคยไอศุริยสมบัติอันบริบูรณ์ก็ดี เป็นชาติตระกูลมหาเศรษฐีมียศบริวารและทรัพย

สมบัติอันรุ่งเรือง สมควรที่จะเป็นสมเด็จพระมหากษัตริย์ อันจะเป็นเจ้าพิภพปกครองอาณาประชาราษฎรทั้งหลาย และรู้จักในลักษณะราชธรรมและตราชูธรรม และทศกุศลผลอันจะเป็นประโยชน์โทษทัณฑ์ และรู้ลักษณะที่จะแบ่งปันตัดรอนซึ่งทุกข์ของราษฎรอาวรณ์ในแผ่นดิน ลักษณะดังนี้ชื่อว่าโภคาภิเษกแล

ปราบดาภิเสกํ พิมาฎหตุถตาวมงฺคลํ อันว่าลักษณะปราบดาภิเษกคือว่าเป็นตระกูลกษัตริย์ขัติยราช มีฤทธิอำนาจรบพุ่งหักหาญได้ราชฐานบ้านเมือง และราชสมบัติด้วยฤทธิอาณาจักร และมีไชยชำนะแก่ข้าศึกศัตรู หินชาติทั้งปวงบมิได้จะล่วงเข้ามาประทุษร้ายแก่สมเด็จพระมหากษัตริย์องค์นั้นได้ ลักษณะดังนี้ชื่อว่าปราบดาภิเษกแล

ราชาภิเสกํ มาตาปิตูนํ ญาตีนํ มงฺคลํ อันว่าลักษณะราชาภิเษก คือเมื่อสมเด็จพระบิดาพระมารดาทรงพระชราแล้ว และเห็นพระราชโอรสและพระราชบุตรี กษัตริย์ทั้งสองพระองค์นั้นเป็นสวัสดิเชื้อชาติเนื้อพระวงศ์แก่กัน และพระญาติวงศ์ทั้งสี่ตระกูลนั้นเห็นสมควรแก่พระลักษณะ ซึ่งจะเป็นสมเด็จพระมหากษัตริย์เสวยราชสมบัติสืบพระวงศา ทรงพิภพตามสันดานพระราชวงศาลักษณะดังนี้ชื่อว่าราชาภิเษกแล

อุภิเสกํ ราชา มาตาปิตูนํ มงฺคลํ อันว่าลักษณะอุภิเษกคือสมเด็จพระบิดามารดาเอาตระกูลชาติเสมอกัน มากระทำมงคล

วิวาหะอุภิเษกให้ปกครองกันตามพระวงศาสันดานของเราก็ดี และเหล่ากษัตริย์อันจรมาแต่ต่างประเทศ และเรามาเห็นเป็นสุขุมขัติยชาติ และมาราชาภิเษกด้วยพระญาติพระวงศ์ของเราก็ดี เป็นสวัสดิชาติ ลักษณะดังนี้ชื่อว่าอุภิเษกแล

ลักษณะเครื่องสำหรับราชาภิเษก ของสมเด็จพระมหากษัตริย์นั้น คือพระมหามงกุฎ ๑ พระภูษาผ้ารัตกัมพล ๑ พระขรรค์ ๑ พระเศวตฉัตร ๑ เกือกทองประดับแก้วฉลองพระบาท ๑ สำหรับราชาภิเษกของสมเด็จพระมหากษัตริย์มีลักษณะห้าประการดังนี้แล

โส มหาสตฺโต สิเนโร อธิฏฺฐานกายํ ปญฺจาภิเสกํ อธิฏฺ-ฐาสิ เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์ ได้ราชาภิเษกเป็นเอกแก่ราชสมบัติแล้ว พึงได้อธิษฐานอาตมาพระองค์เอง ว่าเรานี้คือเขาพระสุเมรุราชอันตั้งอยู่เป็นหลักพระธรณีในพื้นปฐพีดล และพระเนตรของเราข้างขวาคือพระสุริยอาทิตย์ พระเนตรของเราข้างซ้ายคือพระจันทร์อันส่องโลก ให้เห็นแจ้งในพระทัยของสมเด็จพระมหากษัตริย์อันจะตัดทุกข์ภัย ให้แจ้งในพระอุเบกขาบริญัติ ที่ร้อนก็ให้ร้อน ที่เย็นก็ให้เย็นตามประเวณีเหมือนกันและพระหัตถ์ทั้งซ้ายขวา และฝ่าพระบาทนั้น คือ ทวีปทั้งสี่ เศวตฉัตรหกชั้นนั้น คือฉกามาพจรทั้งหก อธิษฐานพระโองการมั่นคงบมิได้หวั่นไหวในน้ำพระทัย พระมหามงกุฎนั้นไซ้ คือยอดวิมานพระอินทร์ พระขรรค์นั้น คือพระปัญญาอันจะตัดมลทิน

ถ้อยความไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้เห็นแจ้งทั่วทั้งโลกธาตุ และเครื่องประดับผ้ารัตกัมพลนั้น คือเขาคันธมาทน์อันประดับเขาพระสุเมรุราช อันองค์พระมหากษัตริย์นั้น คือพระวินัยธรรม อันตรัสสั่งสอนแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ให้ปรากฏเห็นแจ้งรุ่งเรืองไปทั่วทั้งชมพูทวีป เกือกแก้วนั้น คือแผ่นดินอันเป็นที่รองรับเขาพระสุเมรุราช และเป็นที่อาศัยแก่อาณาประชาราษฎรทั้งหลายทั่วทั้งแว่นแคว้นขอบขันธเสมา และจะฦๅชาปรากฏด้วยพระยศพระเดชของสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้นแล

อติเรกวสฺสสตํ ชีวตุ โส ราชา เละพระองค์บำรุงเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยสุคติธรรม สจฺจํ เมาะ วจนํ พระองค์ตั้งอยู่ในความสัตย์บมิได้จะเคลื่อนกลับพระโองการ ตํ วจนํ ซึ่งถ้อยคำของสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้น จะเป็นเหตุให้ร้อนรนแก่ผู้ใดก็หาบมิได้ ถ้าและกษัตริย์จะตรัสสุขทุกข์สิ่งอันใด ย่อมจะตรัสไปเป็นพระอุเบกขายุตติธรรม วณฺณํ เมาะ สุวณฺโณ และมีพระสุวรรณสัณฐานอันรุ่งโรจน์โชตนาการปรากฏด้วยพระยศพระเดชยิ่งนัก อติเรกลาภํ เหตุว่าสมเด็จพระมหากษัตริย์นั้นใช่จะเจตนาเห็นแก่ลาภพัสดุของข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประชาราษฎรข้าแผ่นดินก็หามิได้ และสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้นตั้งอยู่ในสุจริตธรรม แม้นว่าข้าทูลละอองธุลีพระบาท ทำความชอบด้วยราชการถวายสิ่งอันใดก็ดี ย่อมโปรดเลี้ยงตามคุณานุรูป

ที่สมควร ย่อมจะให้เจริญเป็นปริวัตรมงคล แก่พระญาติพระวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวงเป็นยุตติธรรม แม้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทจะทูลนำทำให้พื่นเพื่อนเกลื่อนกลับด้วยผ่านแผ่นดิน และสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้น มิได้มีน้ำพระทัยใฝ่ฝันเผื่อแผ่ไปแก่พระญาติพระวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทว่าเป็นทาสข้าหลวงเดิมก็หามิได้ และสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้น ก็ดำรงพระองค์ไว้ ดังเขาพระสุเมรุราชอันเป็นหลักพระธรณี ทีฆายุโก โหติ ก็จะมีพระชนมายุอันยืนยงยิ่งนัก สุขิโต โหติ ก็จะได้เจริญอยู่ด้วยความสุขเป็นอันมาก อชฺฌตฺ-ติกพาหิเร ชาตํ อันว่าทุกข์ภัยอันบังเกิดภายในภายนอกพระกายก็ดี ก็จะอันตรธานหายไป ด้วยสมเด็จพระมหากษัตริย์นั้นตั้งอยู่ในพุทธบัญญัติ โสตฺถิ สพฺพมงฺคลํ ก็จะได้จำเริญพระมงคลอันประเสริฐ เหตุว่าสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้นสะดุ้งแก่บาปละอายแก่บาป กลัวแก่บาป และเชื่อถือในกุศลผลบุญ และเลี้ยงชีวิตด้วยชอบธรรม สตฺตํ เมาะ ชีวิตํ อันว่ามนุษย์ทั้งหลายอันบังเกิดมาในโลกนี้ คนหนึ่งชีวิตมีอยู่ ๗ ประการ ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในจักษุ แต่งให้รู้ดูลักษณะทั้งปวง ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในโสต แต่งให้รู้ฟังรสธรรม ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในฆานะ แต่งให้รู้ดมกลิ่นหอมเหม็นทั้งปวง ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในชิวหา แต่งให้รู้รสหวานขม ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในกาย แต่งให้รู้จักแข็งอ่อน

และร้อนเย็นอันเจ็บปวด ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในมโนทวาร แต่งให้รู้รำพึงถึงทุกข์ภัยในอารมณกาย ชีวิตอันหนึ่งอยู่ในอัตตภาวะแต่งให้รู้รสตัณหาอันเกิดมาเป็นมนุษย์ กอบไปด้วยนิวรณทุกข์เป็นอันมากนักหนา และสมเด็จพระมหากษัตริย์องค์ใด ทรงตรึกเห็นแจ้งในทศกุศลธรรมดังนี้แล้ว ปรมํ สุขํ ก็จะบังเกิดบรมสุขแก่สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้นเป็นอันมากนัก เทวตาโยอันว่าเทวดาทั้งปวงก็จะอวยพระพรบวรสวัสดิ์แก่สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้นแล

นสฺสปญฺญตฺติยา มหาสตฺตอปฺปกายา ปญฺญตฺติโย อปฺปมาติ มีในคัมภีร์บาลีพระโลกบัญญัติ สำหรับสมเด็จพระมหากษัตริย์อันจะรักษาพระองค์ให้ศรีสูงรุ่งเรือง คืออย่าให้ทอดพระเนตรดูแสงพระอาทิตย์ อนึ่งอย่าบรรทมตื่นขึ้นพระองค์จนถึงแสงพระอาทิตย์ขึ้นมา อนึ่งอย่าให้เสวยโภชนาเมื่อตะวันบ่ายถึงยามหนึ่ง อนึ่งอย่าให้เสวยผลไม้อันต้นดำและผลดำ อนึ่งอย่าให้เสวยน้ำซึ่งมีมันตมและห้วยหนอง อนึ่งอย่าให้เสวยมัจฉมังสาอันคาวและไม่มีมัน อนึ่งอย่าให้เสวยพระโอสถยาอันหมอประกอบมิชอบที่เสวยอย่าพึงเสวย อนึ่งอย่าให้เสวยของอันขบอันกัด อนึ่งอย่าให้เสพกามคุณด้วยสตรีอันมีอายุ ๔๐ ปี ๕๐ ปี และอย่าให้ทรงพระภูษาเนื้อหยาบ ๑๐ ประการนี้มิควรแด่สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าแล

สุขราสิยา ปรมเสฏฺโฐ อตฺตโน สุวตฺถิยา สุคนฺธรส อตฺตมา อาภาติ· อธิบายว่า ถ้าจะรักษาพระองค์ให้สูงศรีและเปี่นตบะฤทธิ และเมื่อจะเสวยโภชนานั้น ให้บ่ายพระพักตร์ไปบุรพทิศ และให้เสวยมัจฉมังสาซึ่งมีรสโอชา และให้เสวยผลไม้อันมีรสอันหวาน และให้ดมกลิ่นดอกไม้อันหอม และให้สระสรงพระองค์เมื่อระหว่างเที่ยง และให้ลูบไล้ด้วยสุคนธรสเครื่องหอม และเมื่อจะบรรทมนั้นให้บ่ายพระพักตร์ไปบุรพทิศ และเมื่อตื่นจากพระบรรทมแล้ว ให้ชำระสรงพระพักตร์ด้วยน้ำสังข์และน้ำอันหอม และบ่ายพระพักตร์ไปฝ่ายบุรพทิศ และให้ทรงพระภูษาเนื้อละเอียด เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์องค์ใดมีสิริสวัสดิ์ดังนี้ไซ้ ย่อมจะจำเริญพระอิสสริยยศ และมีอำนาจแก่สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าทั้งปวงนั้นแล

เอกราชา มหาสตฺโต ฉ จ ทสฺสเนยฺยฉาราวเสสฺสติ อธิบายว่า รางวัดสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้น ๖ ศอกเป็นปริวัตร ถ้าและลูกหลวงและเจ้าพระยาอุปราช และเจ้าพระยา และพระยาพระ หลวง ทั้งปวงนั้น ล่วงเข้ามาย่อมจะมีโทษหนัก และรางวัดพระเนตร ๔๗ ศอกเป็นปริมณฑล และย่อมให้หมอบคลานเข้ามาถวายบังคมถึงสามคราจนถึงที่ตามตำแหน่ง และเมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์เสด็จออกนั่งราชอาสนมงคลบนพระแท่นที่เฝ้าแล้ว ครั้นไม่มีพระราชโองการแย้มพระโอฐออกก่อน เจ้า

พระยาและพระยา พระ หลวง จะล่วงกราบทูลขึ้นไปนั้นมิได้ และให้มีพระราชโองการตรัสปราไสแก่เจ้าพระยาอัครมหาเสนาอันเปี่นชาติตระกูลก่อน จึ่งจะกราบทูลสนองพระโองการไปได้ อนึ่ง ข้าทูลละอองธุลีพระบาทมิได้เปี่นชาติตระกูล จะเอาเข้ามาเปี่นมหาดเล็กใช้ฝ่ายข้างในนั้นมิได้

มหาสตฺโต คุณอุปฺปนฺโน สุริโยว เหตุว่าสมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงพระเมตตาคุณแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประชาราษฎรทั้งปวง สุริโยว ดังพระสุริยอาทิตย์อันส่องโลกทั้งปวงให้รู้จักค่ำและรุ่ง และสมณพราหมณาจารย์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประชาราษฎรทั้งปวง จงรักษาป้องกันสัตย์ซื่อต่อฝ่าละอองธุลีพระบาท จึ่งจำเริญซึ่งยศศักดิ์ ถ้าและข้าทูลละอองธุลีพระบาททำราชการสิ่งอันใดมิสัตย์มิซื่อต่อฝ่าละอองธุลีพระบาทไซ้ อันว่าทุกข์ภัยจะบังเกิดมีแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทมีลักษณะต่าง ๆ ด้วยสมเด็จพระมหากษัตริย์ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม และทรงพระเมตตาคุณและกรุณาคุณเปี่นสมมติเทวดาในชมพูทวีปพิภพอันนี้แล

ราชาภิเษก ๕ ประการ และทศกุศลธรรม ๑๐ ประการนี้ สมเด็จเจ้าพระพิมลธรรม คัดออกจากคัมภีร์พระโลกบัญญัติ และฎีกาพระมงคลทีปนี ถวายในหลวงเมื่อขึ้นปราบดาภิเษก สมเด็จเจ้าพระธรรมเจดีย์ลอกเอามาแต่สมเด็จเจ้าพระเทพมุนี เปี่น

ตำหรับมาแต่กรุงเทพพระมหานคร สำหรับราชาภิเษกสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าแล

ราชาภิเษกครั้งกรุงศรีอยุธยา

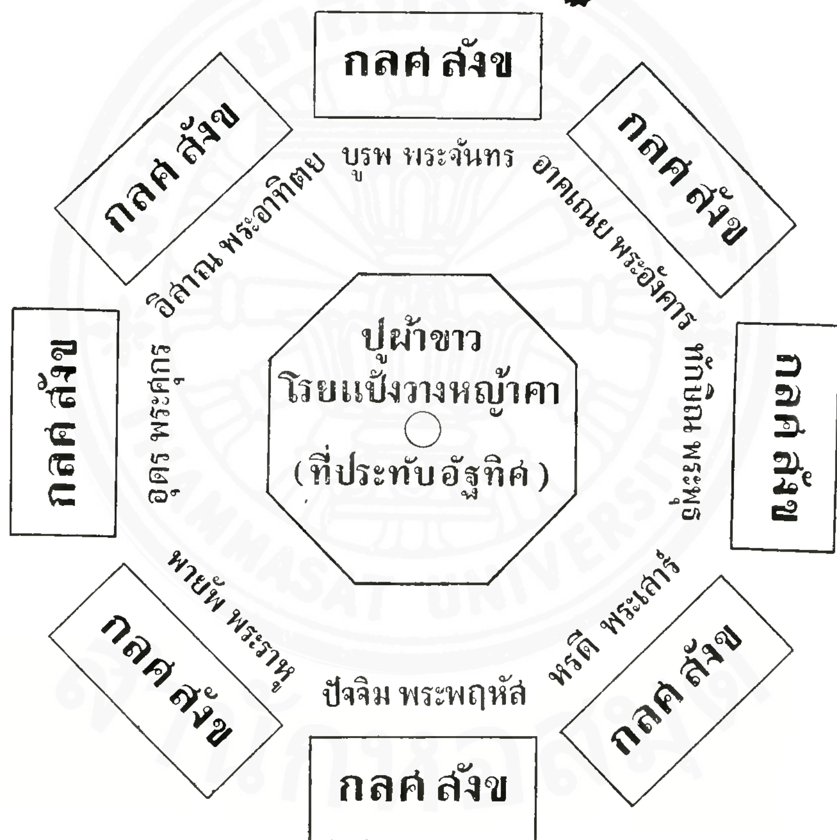
ณวันเดือนยี่ขึ้น ๑๐ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะเบ็ญจศก เจ้าพระยาเพ็ชรพิไชย เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี พระยาราชสงคราม พระยาอุไทยมนตรี นั่งพร้อมกันแต่งกฎหมายซึ่งทำการพระราชพิธีราชาภิเษก ครั้งในหลวงวัดประดู่ไว้สำหรับหอหลวงฉะบับ ๑ ตั้งเตียงแว่นฟ้า มีเสาสี่เสา มีเพดาน ตั้งบนพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท มีพิธีสงฆ์พิธีพราหมณ์ เทียนไชยพระสังฆราชจุด เทียนราวในหลวงทรงจุดบูชาพระ พระไชย พระชันษา พระมนตร์ภิเษก พระเต้าเงิน ๑ พระเต้าทอง ๑ พระเต้านาก ๑ พระเต้าสัมฤทธิ ๒ พระนพ ● พระมหาสังข์ทักขิณาวัฏ ๑ พระเสมาธิปัตร ๑ พระฉัตรไชย ๑ พระเกาวผ้าย ๑ พระมหาธงไชย ๑ กระบี่ธุช ๑ พระแสงง้าวเจ้าพระยาแสนพลพ่าย ๑ พระแสงขอตีช้างล้ม ๑ เครื่องตั้งบนเตียงแว่นฟ้า หีบพระธำมรงค์ลุ้งพระมาลาเบี่ยง ฉลองพระองค์เกราะ ๑ ฉลองพระองค์นวม ๑ พระเต้าเบ็ญจครรภ มีพระยันต์รองห้า พระมหาสังวาลพราหมณ์สร้อยอ่อน เศวตฉัตร ๑ ผ้ารัตตกัมพล ๑ เบ็ญจกกุธภัณฑ์ พระมหามงกุฎ ๑ พระขรรค์ไชยศรี ๑ พัชนีผัก

มะขาม ๑ ธารพระกร ๑ ฉลองพระบาท ๑ เป็น ๕ สิ่ง พระแสงปืนคาบชุดข้ามแม่น้ำสะโตง พระแสงหอกไชย พระแสงของ้าว พระแสงดาบชะเลย พระแสงเขนมีดาบด้วย พระแสงจักร พระแสงตรีศูล พระแสงเกาทัณฑ์ ชีพ่อพราหมณ์ตั้งพระอิศวร ๑ นางอุมาภัควดี ๑ พระนารายน์ ๑ นางลักษมี ๑ เป็น ๔ ทำพิธีพราหมณ์ด้วยสามวัน

เจ้าพนักงานปลูกโรงพระกระยาสนานข้างพระที่นั่งสรรเพชญปราสาทเป็นพระมณฑป มีนาคซ่อห้อยช่อตั้งมีใบโพห้อยหลังคาบุแผงปูผ้าขาวนอก มีเพดานผ้าขาว มีดอกจำปาทองห้อย มีม่านขาวและมณฑปหุ้มผ้าขาว มีราชวัฏิฉัตรธง ฉัตรเงิน ฉัตรทอง ฉัตรนาก ฉัตรเบ็ญจรงค์ ต้นกล้วยต้นอ้อย ดอกหมากดอกมะพร้าวประดับตามธรรมเนียม มีเตียงลาดเสื่ออ่อนผ้าขาวปูบนเสื่ออ่อน ถาดทองแดงปากกว้างสามศอกตั้งบนผ้าขาว เมื่อแรกตั้งการพระราชพิธีสามวันนั้น ในหลวงทรงพระภูษาลายพื้นขาว ฉลองพระองค์กรองทอง ทรงพระมาลาพระเส้าสูงสีกุหร่าเสด็จเวลาบ่ายไปทรงฟังสวดทั้งสามวัน ทรงพระมหามงคล ครั้นวันรุ่งขึ้น ถึงพระฤกษ์จะราชาภิเษกนั้น ในหลวงเสด็จขึ้นไปแต่เวลาเช้า ทรงศีล ทรงประเคนสำรับพระสงฆ์แล้ว เมื่อจะเสด็จลงไปโรงพระกระยาสนานนั้น พระมหาราชครูเชิญเสด็จทรงเสื้อถอดทรงผ้าถอด พราหมณ์เชิญพระไชยนำเสด็จ และ

พระสงฆ์ก็ลงไปด้วยคอยพระฤกษ์อยู่ ครั้นได้พระฤกษ์แล้วให้โหรชักกล่อม ชาวพระภูษามาลาถวายเครื่องพระมุรธาภิเษก แล้วชาวพระภูษามาลา ขุนศรีสยุมพร หลั่งน้ำสหัสธารา ครั้นสรงแล้วพระสงฆ์ราชาคณะอธิการฝ่ายสมถะรดน้ำในพระเต้าเงิน พระเต้าทอง พระเต้านาก พระเต้าสัมฤทธิ์ แล้วพราหมณ์ถวายน้ำพระกลศ น้ำพระสังข์ เสดาะพระเคราะห์แล้ว ทรงพระภูษาลายพื้นแดง ฉลองพระองค์กรองทอง เสด็จขึ้นบนพระที่นั่ง เสด็จขึ้นนั่งบนตั่งไม้มะเดื่อ กว้างจตุรัสศอกคืบ ปูผ้าขาวโรยแป้ง วางหญ้าคา ผ้าขาวปกบน ผันพระพักตร์ไปทิศอิสาน มีตั่งน้อยกว้างศอกหนึ่ง ตั้งพระอัฐทิศ ตั้งกลศ ตั้งสังข์ทั้ง ๘ ทิศ ดังนี้

(แผนที่พระที่นั่งอัฐทิศ)

มีผ้าขาวปูรองพระ พราหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์ทักขิณาวัฏ ในหลวงทรงรับด้วยพระหัตถ์ สรงพระพักตรแล้วเสวยหน่อยหนึ่ง พราหมณ์ถวายราชสมบัติ ถวายเวท ถวายมนตร์ ถวายไชย ผันพระองค์ไปรอบทั้ง ๘ ทิศ แล้วจึงเสด็จขึ้นบนพระภัทรบิฐ มีผ้าขาวปูแล้วโรยแป้งวางหญ้าคา แล้วปูแผ่นทองที่เขียนรูปราชสีห์ด้วยชาดหอรคุณปกบนผ้าขาวดังนี้

พราหมณ์ถวายพระสุพรรณบัตร ถวายพระมหาสังวาลสร้อยอ่อน ถวายพระเศวตฉัตร ถวายผ้ารัตตกัมพล ถวายพระมหามงกุฎ ถวายพระขรรค์ไชยศรี ถวายฉลองพระบาท ๗ สิ่ง แล้วถวายอัษฎาวุธ พระแสงปืน พระแสงหอกไชย พระแสงดาบชะเลย พระแสงของ้าว พระแสงจักร พระแสงตรีศูล พระแสงเขน พระแสงเกาทัณฑ์ ๘ สิ่ง แล้วพราหมณ์ถวายไชยถวายพร แล้วจึงมีรับสั่งแก่พระมหาราชครูผู้ใหญ่ว่า พรรณ

พฤกษ์และสิ่งของทั้งปวงซึ่งมีในแผ่นดิน ทั่วขอบเขตต์แดนพระนคร ซึ่งหาเจ้าของหวงแหนมิได้นั้น ตามแต่สมณชีพราหมณ์และอาณาประชาราษฎรจะปรารถนาเถิด จึงพระมหาราชครูผู้ใหญ่ซึ่งมีตระกูลรับพระราชโองการเปนฤกษ์ก่อนแต่เวลานั้นสืบไป ข้าทูลละอองธุลีพระบาทจึงได้รับพระราชโองการสืบไปได้ ในหลวงทรงโปรยดอกพิกุลเงินพิกุลทอง แล้วพราหมณ์เป่าพระมหาสังข์ตีฆ้องไชยกลองอินทรเภรี ประโคมมะโหระทึกแตรสังข์มะโหรีขับไม้ประโคมแล้ว ในหลวงเสด็จไปทรงเครื่อง ชาวพระภูษามาลาถวายพระสนับเพลาเชิงงอนสองชั้น พระภูษาริ้ววระวยจีบโจงโยคี รัดพระองค์หนามขนุน ทรงฉลองพระองค์พระกรน้อยทรงฉลองพระองค์สีย่นนอก รัดพระองค์แครง เหน็บพระแสงกั้นหยั่นพู่นิล ทรงพระธำมรงค์พลอยต่างกัน ทรงพระชฎาพระเกี้ยวแหวนแดง ๔ สิ่ง

มหาดเล็กถวายพระแสงใจเพ็ชรฉลองพระบาท เสด็จขึ้นพระราชยานแห่เครื่องสูงเปนกระบวนลงมาพระตำหนักสวนกระต่าย เสร็จการราชาภิเษกแล

มีกฎหมายจมื่นไวยวรนาถ ทำโคลงไว้ว่า เมื่อล้นเกล้าล้นกระหม่อมในพระบรมโกษ ขึ้นปราบดาภิเษกปีฉลูเอกศกนั้นตั้งการพระราชพิธีสงฆ์ พิธีพราหมณ์ บนพระที่นั่งพิมานรัตยาวังหน้า เจ้าพนักงานทำการและตั้งเครื่องทั้งปวงเหมือนกัน ผิดกัน

แต่ไม่ตั้งพระภัทรบิฐ ไม่ถวายเบ็ญจกกุธภัณฑ์ ตั้งแต่ตั่งใหญ่น้อย ๘ ทิศ เสด็จขึ้นบนตั่งกลาง พราหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์ ถวายราชสมบัติ ถวายเมือง ถวายเวทมนตร์ แล้วถวายไชย

เมื่อครั้งในหลวงพระที่นั่งสุริยามรินทร์ขึ้นผ่านพิภพนั้น หาเสด็จขึ้นบนพระภัทรบิฐไม่ เสด็จขึ้นแต่บนตั่งอัฐทิศ ทำอย่างในหลวงในพระบรมโกษ ข้าพเจ้าจำได้แต่เพียงนี้ แล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

เมื่อครั้งปีฉลูนพศก ในหลวงพระบรมโกศทรงพระกรุณาสั่งกรมพระเทพพิพิธว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตนั้น ให้ยกขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ครั้งนั้นตั้งพิธีสวดพระพุทธมนต์พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท ๓ วัน ตั้งเครื่องทั้งปวงอย่างเฉลิมพระตำหนัก ปลูกโรงริมพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท ตั้งเตียงที่สรงมีราชวัฏฉัตรธง ฉัตรเงิน ฉัตรทอง ฉัตรนาก ฉัตรเบ็ญจรงค์ ตามธรรมเนียม ครั้นเข้าที่สรงแล้ว พระสงฆ์รดน้ำพระพุทธมนต์แล้ว พราหมณ์ถวายน้ำกลศน้ำสังข์ แล้วทรงพระภูษาลายเขียนทอง จีบโจงหางหงส์ ทรงฉลองพระองค์กรองทอง ทรงพระมาลาพระเส้าสูงสีแสด ทรงพระเสลี่ยงแห่เครื่องสูงสามชั้น ลงมาพระที่นั่งบรรยงค์รัตนาสน์เกณฑ์แห่หยุดอยู่ เสด็จลงจากพระเสลี่ยง เปลื้องเครื่องแต่

เครื่องต้นออกเสียแล้ว จึงเสด็จขึ้นไปเฝ้าในหลวงบนพระที่นั่ง เมื่อเสด็จกลับลงมานั้น เห็นทรงพระแสงดาบยี่ปุ่นฝักมะขาม สำหรับพระราชวังบวรทรงอยู่แต่ก่อนนั้นลงมา แล้วขึ้นพระเสลี่ยง แห่ไปตำหนักสวนกระต่าย แล้วเจ้ากรมเทพพิพิธลงมาสั่งหมื่น เสมอใจราชมหาดเล็ก ว่าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอขึ้นไปเฝ้าบนพระ ที่นั่ง ล้นเกล้าล้นกระหม่อมพระราชทานพระแสงสำหรับพระ ราชวังบวรให้แล้ว พระราชทานพระพรอวยพระไชยให้เป็นเจ้า กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ให้รับพระบัณฑูร ให้หมายบอก แก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนให้รู้ทั่วกัน ได้ ทราบเกล้าทราบกระหม่อมแต่เท่านี้

ราชาภิเษกในกรุงรัตนโกสินทร์

ณวันพฤหัสบดีเดือนหกขึ้นสิบห้าค่ำ เป็นวันวิศาขบุรณมีอุดมมหามงคลฤกษ์ ได้ตั้งสวดพระพุทธมนต์ ณวันจันทร์ขึ้นสิบสองค่ำ เจ้าพนักงานได้จัดการปลูกโรงพิธีพราหมณ์หน้าพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยตามอย่างธรรมเนียม ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยนั้น ตรงประตูที่แขกเมืองเข้าตั้งเตียงพิธีพระสวดท้องภาณที่หลังลับแลตั้งเครื่องนมัสการ ตั้งโคมเทียนไชย ตั้งเครื่องสูงทุกสิ่งไว้ตามที่ ทั้งต้นไม้เงินต้นไม้ทอง และตกแต่งเปลี่ยนพระมหาเศวตฉัตรใหม่ ขลิบระบายด้วยทองคำ ทำระบายเป็นสามชั้น และเตียงพิธีนั้น สำหรับพระสงฆ์จะได้สวดท้องภาณตั้งแต่สมัยการจนเสร็จพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่งที่ไว้พระสงฆ์สวดพระปริตรสามสิบรูป แล้วจัดในพระที่นั่งไพศาลทักษิณได้ตกแต่งข้างบุรพทิศ ตั้งพระแท่นแว่นฟ้ามีระบายตาด แล้วตั้งระย้ากินรบรรจุพระบรมธาตุ ตั้งพระไชย พระพุทธบุศยรัตน์และพระแก้วเชียงแสน พระแก้วเรือนทอง พระไชยทอง พระไชยเงิน พระไชยเนาวโลหะ พระไชยผ้าห่มลงยาราชาวดี พระไชยพิธี พระห้ามสมุทสององค์ รวมสิบสององค์ ครอบพระกริ่ง

หนึ่ง ตั้งพระสุพรรณบัตรและสร้อยธุรำ ดวงพระชันษา เครื่องมุรธาภิเษก พระเต้าเบญจครรภประดับเพ็ชรพลอยห้าอย่าง ทำด้วยโมรารองค์หนึ่ง ทำด้วยศิลาหยกองค์หนึ่ง ตั้งพระเต้าประทุมนิมิตทองหนึ่ง นากหนึ่ง เงินหนึ่ง สัมฤทธิหนึ่ง พระเต้าเทวบิฐหนึ่ง พระเต้าไกรลาสหนึ่ง พระเต้าเนาวเคราะห์หนึ่ง พระเต้ามังศรีหนึ่ง พระมหาสังข์ทักขิณาวัฏ พระมหาสังข์สาม พระมหาสังข์ห้า เครื่องพิไชยสงครามเกราะนวมฉลองพระองค์ลงราชะหนึ่ง ฉลองพระองค์สามสิบสองชั้น พระภูษาเจ็ดสี ขวดใส่น้ำสี่สระ ขวดแก้วใส่น้ำมันเครื่องสองขวด ธงไชยศึกและธงกระบี่ครุฑ พระเครื่องต้น ราชกกุธภัณฑ์ พระแสงขรรค์ไชยศรี พัดวาลวิชนีธารพระกร ลุ้งพระมาลาเบี่ยง พระมหาชฎาเพ็ชร พระธำมรงค์ พระสุพรรณภาชน์ใหญ่น้อย พานพระขันหมาก และพระเต้าราชาวดี พระสุพรรณศรีบัวแฉก ฉลองพระบาท เครื่องทั้งนี้มีผ้าโขมพัสตร์รอง พระแสงดาบคาบค่าย พระแสงหอกไชย พระแสงดาบชะเลย พระแสงดาบใจเพ็ชร พระแสงตรีจักรธนู พระแสงเวียดเห้า พระแสงข่อคร่ำไม้เท้า พระแสงง้าวพลพ่าย พระแสงขอตีช้างล้ม พระแสงปืนคาบชุดข้ามแม่น้ำสะโตง พระแสงเขนตั้งทำด้วยไม้อุทุมพร รองเครื่องนมัสการ และบาตรน้ำบาตรทรายสิ่งละห้า เกี่ยวหญ้าคาถักเป็นสายสิญจน์กับด้ายสายสิญจน์ประสมกัน วงสายสิญจน์โยงทั่วไปทุกแห่ง รอบพระบรมมหาราชวัง

แต่ที่พระสงฆ์นั่งเจริญพระปริตรห้าสิบรูป ริมพระแท่นพิธีแว่นฟ้า ตั้งพระที่นั่งอัฐทิศทำด้วยไม้อุทุมพร มีพระเศวตฉัตรปักกลาง ตั้งเทวรูปทั้งแปดทิศ ตั้งกลศสังข์พานทองเครื่องบูชาเทวดาทุกทิศ แล้วตั้งพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องประจิมทิศ ทำด้วยไม้ไชยพฤกษ์หุ้มด้วยเงินชั้นหนึ่ง ทองชั้นหนึ่ง กั้นเศวตฉัตรเจ็ดชั้น พื้นพระที่นั่งลาดผ้าอุทุมพร แล้ววางแผ่นทองคำ เขียนรูปราชสีห์ด้วยชาดหอรคุณ แล้ววางตะรางคาบนแผ่นทอง แล้วพราหมณ์โรยแป้งเข้าสาลี เสกด้วยอิศรมนตร์ และปูผ้าลาดบนพระที่นั่งภัทรบิฐ พระที่นั่งภัทรบิฐ คล้ายพระที่นั่งเก้าอี้ ที่มุขกระสันพระวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ก็ตั้งโต๊ะเครื่องบูชาหน้าเสาทุกเสา ข้างมุขกระสันฝ่ายตะวันออก ตั้งพระที่นั่งกระยาสนาน สรงน้ำมุรธาภิเษก ทำด้วยไม้อุทุมพร เป็นมณฑปเครื่องทอง เพดานและม่านผ้าขาวเขียนลายทอง มีราชวัฏฉัตรทอง ฉัตรเงิน ฉัตรนาก รายรอบทั้งสี่ทิศ ในพระมณฑปตั้งพระแท่นสรงลาดผ้าขาว แล้ววางถาดทองรองใบไม้ไชยพฤกษ์ในถาดนั้น แล้วมีผ้าโขมพัสตร์ปิดไว้ ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน แต่งการในที่พระมหามนเทียร ตั้งแท่นทองดาดเพดานบนแท่น ตั้งพระบรมธาตุ พระห้ามสมุททองคำ พระไชยข้าหลวงเดิม เครื่องนมัสการ เทียนเท่าพระองค์เล่มหนึ่ง เทียนพระมหามงคลเล่มหนึ่ง พระมหามงคลสรวมเมื่อพึ่งสวดองค์หนึ่ง พานทองรองดอกหมากทองคำ พาน

ทองรองลูกกุญแจ พานทองรองถั่ว พานทองรองงา พานทองรองพึก พานทองรองศิลาบด พานทองรองเข้าเปลือก แต่งที่พระสวดบนพระแท่นบรรทมห้ารูป แต่งที่เสด็จฟังพระปริตรแห่งหนึ่ง มีพระภูษาทรงสะพักหนึ่ง พระครอบทองคำหนึ่ง ตั้งไว้ริมที่ เจ้าพนักงานจัดการเสร็จแล้ว การข้างนอกก็ปักราชวัฏฉัตร์เบ็ญจรงค์เจ็ดชั้น รอบพระราชวังชั้นในชั้นนอก ที่ประตูมีเสาธงจุดประทีปหน้าประตูเป็นคู่ ๆ ทุกประตู ขอแรงขุนนางจีนเจ้าภาษี นายอากร กับจีนนายสำเภา เอาโต๊ะเครื่องสักการบูชาเข้าไปตั้งในพระราชวังเต็มแล้ว จึงไปตั้งรายรอบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย เป็นโต๊ะเครื่องบูชารวมกันร้อยหนึ่ง และกำแพงแก้วพระมหามนเฑียร พระมหาปราสาทตามประทีปชวาลา มีจำนวนจ่ายน้ำมันคืนหนึ่งถึงเจ็ดพันดวง

ครั้นณวันจันทร์เดือนหกขึ้นสิบสองค่ำเวลาบ่ายสามโมงพราหมณ์ก็เชิญเทวรูปเข้าพิธี แล้วทรงพระภูษาลายเขียนทองพื้นขาว ฉลองพระองค์กรองทองพื้นขาว รัดพระองค์ประดับเพ็ชร์ พระบรมวงศานุวงศ์ก็แต่งพระองค์ทรงผ้าเขียนทองคาดเสื้อครุยต่างสี ข้าราชการก็นุ่งสองปักลายคาดเสื้อครุยขาวตามเสด็จ หมู่องครักษ์ก็ขัดกระบี่นำแห่เสด็จพระราชดำเนิน เข้าไปในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงถวายผ้าไตรย่ามพัดวิชนีแก่พระสงฆ์ราชาคณะแปดสิบห้ารูป ครองผ้าไตรแล้ว ทรงถวาย

เทียนชะนวนแด่กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์ให้ทรงจุดเทียนไชย แล้วพระสงฆ์ราชาคณะสวดพระพุทธมนต์ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยสามสิบรูป เข้าไปสวดในพระที่นั่งไพศาลทักษิณห้าสิบรูป เข้าไปสวดในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานห้ารูป แล้วก็เสด็จเข้าไปในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ จุดเครื่องนมัสการทรงศีล ฟังพระสงฆ์ประกาศเทวดาแล้ว เสด็จเข้าไปในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน จุดเทียนเครื่องนมัสการ ฟังพระสงฆ์เจริญพระปริตรในที่ทั้งสามวัน ถวายไทยธรรมผ่อนไปทุกวันๆ

ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนหกขึ้นสิบห้าค่ำ เวลาเช้าเป็นมหามงคลอันอุดม พระสงฆ์ราชาคณะเข้าไปพร้อมประจำที่อยู่ทุกแห่งแล้ว เสด็จพระราชดำเนินเข้าไปในพระที่นั่งไพศาลทักษิณทรงจุดเทียนนมัสการแล้ว ครั้นเวลานาฬิกาหนึ่งกับเก้าบาท ได้วิศาขนักขัตตฤกษ์ พระมหาไชยมงคลบรมราชาภิเษก ต้องอย่างโบราณราชประเพณีแต่ก่อน เจ้าพนักงานจึงเชิญเสด็จสรงพระกระยาสนาน ชาวภูษามาลาถวายพระภูษาขาวขลิบทอง ราชบัณฑิตเชิญพระไชย พระครูพราหมณ์เชิญพระพิฆเนศวร และโปรยเข้าตอกเบี่ยสังข์ทักขิณาวัฏ นำเสด็จไปสู่พระมหามณฑปกระยาสนาน ขึ้นสถิตเหนืออุทุมพรราชาอาสน์ บ่ายพระพักตร์สู่ทิศอิศาน จึงชาวพระภูษามาลาถวายเครื่องมุรธาภิเษกแล้วไขสหัสธารา ครั้นเสร็จสรงสหัสธาราบัญจมหานทีแล้ว พระ

บรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ที่มีพระชนมายุ ฝ่ายบรรพชิต ฝ่ายคฤหัสถ์ เข้าไปถวายน้ำพระประทุมนิมิต กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์ พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ ถวายน้ำพระเต้าแก้ว พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าฤกษ์ ถวายน้ำพระเต้าเนาวโลหะ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ถวายน้ำพระเต้าทอง พระบรมวงศ์เธอ กรมขุนรามอิศเรศร ถวายน้ำพระเต้าเงิน พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนเดชอดิศร ถวายน้ำพระเต้านาก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนพิพิธภูเบนทร ถวายน้ำพระเต้าสัมฤทธิ แล้วพระบรมวงศาเสนาบดีผู้ใหญ่ เจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหพระกลาโหม ถวายน้ำพระเต้ามังศรีเครื่องทอง พระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษาถวายน้ำพระเต้ามังศรีเครื่องเงิน สรงน้ำพระเต้าประทุมนิมิตเสร็จแล้ว จึงหลวงศรีสิทธิไชยหมอเถ้า ถวายน้ำพระมหาสังข์ทักขิณาวัฏหนึ่ง พระมหาราชครูพิธี ถวายน้ำพระเต้าเบ็ญจครรภหนึ่ง พระครูอินฎาจารย์ ถวายน้ำพระมหาสังข์ทองหนึ่ง หลวงจักรปาณี ถวายน้ำพระมหาสังข์เงินหนึ่ง หลวงราชมุนีถวายน้ำพระมหาสังข์นากหนึ่ง หลวงศิวาจารย์ ถวายน้ำพระมหาสังข์งาจำเริญช้างเผือกหนึ่ง หลวงเทพาจารย์ ถวายน้ำพระครอบหนึ่ง ทรงรับน้ำด้วยพระหัตถ์ แล้วพราหมณ์ก็เป่าพระมหาสังข์ทักขิณาวัฏสององค์ อุตราวัฏหกองค์ เจ้า

พนักงานประโคมดุริยางคดนตรี มะโหระทึก แตรสังข์ บัณเฑาะว์ พระสงฆ์ก็สวดถวายไชยมงคล ครั้นสรงมุรธาภิเษกแล้ว พระสงฆ์ก็เข้าไปในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานทั้งห้าสิบรูป ชาวพระภูษามาลาถวายพระภูษาทรงผลัดพื้นเหลืองเขียนทอง ทรงฉลองพระองค์คาดรั้วทอง เสด็จกลับมาสถิตเหนืออัฏฐังโสทุมพรราชาอาสน์ มีตั่งอัฐทิศล้อม มีราชบัณฑิตประจำทิศละคน ผันพระพักตร์ต่อบุรพทิศเป็นปฐม จึงราชบัณฑิตกล่าวคำอันเป็นมงคล โดยมคธภาษา ถวายมอบแผ่นดินอันเป็นที่ตั้งแห่งพระพุทธศาสนา ทรงรับด้วยพระเต้าเบ็ญจครรภ กระทำด้วยโมราประดับเพ็ชร ประดับทับทิม มีราคาเป็นอันมาก และทรงดำรัสตอบโดยมคธภาษา พราหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์ทักขิณาวัฏน้ำกลศ ทรงรับมาสรงพระพักตร์แล้วเสวยหน่อยหนึ่ง แล้วผันพระองค์ไปตามทิศอาคเณโดยทักขิณาวัฏ ทรงรับน้ำพระพุทธปริตร น้ำสังข์ทั้งแปดทิศเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินมาขึ้นบนพระที่นั่งภัทรบิฐ ผันพระพักตร์ต่อทิศอิศาน พระครูพราหมณ์ก็อ่านอิศรเวทสรรเสริญเขาไกรลาส แล้วถวายไชยมงคล แล้วกราบบังคมทูลถวายสิริราชสมบัติ ซึ่งหาพระมหากษัตริย์จะครอบครองมิได้สืบต่อไป แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ พราหมณ์พฤฒามาตย์กราบบังคมทูลถวายพระมหาเศวตฉัตร ซึ่งเป็นที่เฉลิมสิริราชสมบัติสำหรับพระบรมกษัตริย์

สืบมา แล้วพระมหาราชครูถวายพระสุพรรณบัตร พระมหาพิไชยมงกุฎ พระมหาสังวาล คือสังวาลพราหมณ์ คือสังวาลพระนพเก้า ทรงรับมาสรวมสอดทรงในพระองค์ แล้วพระมหาราชครู ถวายธารพระกรกับพระแสงขรรค์ ทรงรับธารพระกรพาดเบื้องขวา พระแสงพาดเบื้องซ้าย แล้วทรงรับพระแสงอัษฎาวุธ เครื่องราชกกุธภัณฑ์เครื่องราชบริโภคทุกสิ่ง แต่ฉลองพระบาท พระมหาราชครู มาสอดทรงถวายเสร็จแล้ว จึงมีรับสั่งแก่พระมหาราชครูผู้ใหญ่ว่า ผลพฤกษ์ชลธารและสิ่งของ ในแผ่นดินเขตต์พระนคร ซึ่งหามีผู้หวงห้ามไม่นั้น ตามแต่สมณพราหมณาจารย์ราษฎรจะปรารถนาเทอญ จึงพระมหาราชครูผู้ใหญ่รับพระบรมราชโองการ เป็นประพฤติเหตุก่อนว่า ข้าพระพุทธเจ้า ขอรับพระบรมราชโองการ มาใส่พระบัณฑูรสุรสิงหนาทใส่เกล้าใส่กระหม่อมดังนี้ แล้วทรงโปรยดอกพิกุลทองพิกุลเงินทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก แล้วพราหมณ์เป่าพระมหาสังข์ ประโคมดุริยางคดนตรีมะโหระทึกกึกก้อง ครั้นหยุดประโคมแล้วเสด็จเข้าไปในพระมหามนเทียร ทรงถวายสำรับคาวหวานแก่พระสงฆ์ราชาคณะ มีกรมหมื่นนุชิตชิโนรสเป็นประธาน ทำภัตตกิจเสร็จแล้ว ทรงถวายเครื่องสมณบริกขาร ไทยธรรมทั้งปวง พระสงฆ์ราชาคณะรับแล้ว ก็ถวายอติเรกสัพพพุทธาแล้ว ถวายพระพรลาไป จึงพระครูพระราชพิธีขึ้นไปบนพระมหามนเทียร ประ

พรมน้ำกลศน้ำสังข์ รอบพระมหามนเทียรทั้งข้างในข้างนอก อวยชัยถวายพระพรแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระแสงใจเพ็ชรเสด็จออกณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์ราชาคณะสามสิบรูปเสร็จแล้ว พระสงฆ์จึงถวายพระพรลาไป เสด็จเข้าในพระวิสูตร ทรงผลัดพระภูษาเขียนทองต่างสี ทรงฉลองพระองค์พระกรน้อยชั้นใน ฉลองพระองค์ครุยชั้นนอก ทรงพระมหาชฎาเดินหน เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือนทุกพนักงาน แต่งตัวเต็มยศอย่างเสด็จออกเป็นการใหญ่ ตั้งเครื่องยศตามตำแหน่งผู้ใหญ่ผู้น้อยทุกท่านทุกนาย ฝ่ายในจัดทหารอย่างยุโรปยืนแถวสองร้อยคน ฝ่ายนอกประตูพิมานไชยศรี จัดทหารไทยสิบหมู่พันคน แต่งตัวถืออาวุธต่าง ๆ เป็นเหล่า ๆ ยืนสองฟากถนน ผูกช้างต้นม้าต้นยืนในประรำ ยืนประจำที่เกยคือเจ้าพระยาไชยานุภาพ และแต่งผูกเรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชยหนึ่ง พระที่นั่งไกรสรมุขหนึ่ง มีบุษบกผ้าพายแต่งตัวพร้อมประทับอยู่หน้าพระตำหนักน้ำ ตามโบราณราชประเพณีแต่ก่อนบรรดาแขกเมืองต่างประเทศ เขมร ลาว ลื้อ ลาวเมืองหลวงพระบาง ลาวเมืองน่าน อันเป็นเมืองมาอ่อนน้อมถวายต้นไม้ทองต้นไม้เงินเป็นเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งเข้ามาค้างอยู่ณกรุงเทพมหานครกับพวกอังกฤษ อเมริกัน วิลันดา โปรตุเกศ แขกเทศ แขก

มลายู ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมเดชาภินิหารอยู่ณกรุงเทพมหานคร แต่ก่อนมิได้มีธรรมเนียมที่จะประชุมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในเวลาอย่างนี้ โดยทรงพระมหากรุณาเมตตาแก่ชนต่างประเทศก็โปรดให้เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย จะได้เชยชมพระบรมสิริวิลาส เห็นการวิเศษในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ชาววังไขพระวิสูตรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินออกขึ้นบนพระที่นั่งตั้งพระมหาเศวตฉัตรเก้าชั้น เหนือพระบรมราชรัตนาภรณ์พิจิตรสุพรรณบัลลังก์ จึงประโคมแตรสังข์มะโหรีพิณพาทย์กลองมะโหระทึกกึกก้อง กลองชะนะฆ้องไชย หลวงราชมานูชูพุ่มดอกไม้ทองจางวางมหาดเล็กตีกรับเป็นสัญญา ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบถวายบังคมพร้อมกัน ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว พราหมณ์อ่านวิษณุเวทอิศรมนตร์ เป่าพระมหาสังข์ ถวายไชยมงคล พระศรีภูริปรีชาเสนาบดีศรีสาลักษณ์เจ้าพนักงาน จึงได้นำความกราบทูลก่อนเสนาบดีทั้งปวง กราบทูลว่า สรวมชีพข้าพระพุทธเจ้าผู้รับอธิบายแห่งท่านทั้งหลายนี้ อัครมหาเสนาบดีและอำมาตย์มุขมนตรี ข้าทูลละอองธุลีพระบาท บรรดามาพร้อมในสถานที่นี้ ขอถวายอัญชลีบังคมประณมน้อมสิโรตมางค์ แด่พระบาทสมเด็จบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันได้เสด็จเถลิงถวัลยราชย์บรมราชาภิเษก เป็นองค์เอกอัครมหาราชาธิราช ทรงพระยศวโรภาสสถิตภายใต้พระมหาเศวตฉัตร เหนือพระ

วโรดมบรมรัตนราชบัลลังก์ มีพระปรมาภิไธยได้ประดิษฐานตั้งในแผ่นพระบรมสุพรรณบัตร โดยอักษรลักษณะแสดงอรรถว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ สุทธสมมติเทพยพงศ์ วงศาดิศรกษัตริย์ วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาส อุภโตสุชาติสังสุทธเคราหณี จักรกรีบรมนารถอดิศรราชรามวรังกูร สุจริตมูลสุสาธิตอุกฤษฐวิบุลย์ บุรพาดุลยกฤษฎาภินิหาร สุภาธิการรังสฤษฎ์ ธัญญลักษณวิจิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคประนต บาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพสุภผลอุดมบรมสุขุมาลยมหาบุรุษรัตน ศึกษาพิพรรฒสรรพโกศล สุวิสุทธวิมลศุภศีลสมาจาร เพ็ชรญาณประภาไพโรจน์ อเนกโกฎสาธุคุณ วิบุลยสันดาน ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ เอกอัครมหาบุรุษ สุตพุทธมหากวี ตรีปิฎกาทิโกศล วิมลปรีชามหาอุดมบัณฑิต สุนทรวิจิตรปฏิภาณ บริบูรณ์คุณสารสยามาทิโลกยดิลก มหาปริวารนายกอนันต์มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษสิรินทร มหาชนนิกรสโมสรสมมต ประสิทธิวรยศมโหดม บรมราชสมบัติ นพปฎลเศวตฉัตร สิริรัตโนปลักษณมหาบรมราชาภิเษกาภิษิต สรรพทศทิศวิชิตชัย สกลมไหศวริยมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนารถชาติอาชาวไสย พุทธาทิตรัยรัตนสรณารักษ์ อุกฤษฐศักดิอัครนเรศรามาธิบดี เมตตากรุณาสีตล

หฤทัย อโนปไมยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิเบนทร ปรเมนทรธรรมิกมหาราชาธิราชบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชย์ ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร มหินทรายุธยา มหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศมหาสถาน สรวมชีพข้าพระพุทธเจ้า เจ้าพระยาอัครมหาเสนาธิบดี ว่าที่สมุหพระกลาโหม พระยาราชสุภาวดีว่าที่สมุหนายก พระยาพิพัฒนโกษา เจ้าพนักงานกรมท่า และสิบสองพระคลัง พระยาบำเรอภักดิ์ เจ้าพนักงานกรมวัง พระยาประชาชีพเจ้าพนักงานกรมนา พระยาเพ็ชรปาณี เจ้าพนักงานกรมพระนครบาล ขอรับพระราชทานพระบรมราชวโรกาสอนุญาต แด่พระบาทสมเด็จบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อจะกราบทูลพระกรุณา มอบถวายสรรพสิ่งซึ่งเป็นเครื่องประดับพระบรมราชอิสสริยยศ และราชสมบัติทั้งปวง อันปฏิพัทธ์ฉะเพาะพนักงานต่าง ๆ ตามธรรมเนียมแต่ก่อนมา ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ควรมิควรสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมขอเดชะ

สิ้นคำอาลักษณ์กราบทูลเบิกแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งว่า บรรดาเสนาบดีมุขมนตรีหมู่อำมาตย์ทั้งปวงซึ่งมีบรรดาศักดิ์ จะได้เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในที่ฉะเพาะ

พระพักตร ตั้งแต่วันนี้ไป จงได้โอกาสเพื่อจะกราบทูลเหตุการณ์อันสมควร ตามอัธยาศัยในเวลาอันควร อย่าให้ป่วยการเนิ่นช้าด้วยจะหาผู้กราบทูลแทนตัวเลย จงมีความสะดวกใจในที่จะกราบทูลพระกรุณาด้วยวาจาของตนทุกคนนั้นเถิด อาลักษณ์ผู้กราบทูลเบิกจึงว่า ขอรับพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมแล้วดังนี้ จึงจางวางมหาดเล็กตีกรับเป็นสัญญา ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบถวายบังคมให้พร้อมกันอีกครั้งหนึ่ง แล้วเจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหพระกลาโหมกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายมหาพิไชยราชรถ และเรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย เรือพระที่นั่งไกรสรมุข เรือพระที่นั่งมีชื่อต่าง ๆ และเรือกระบวนใหญ่ เรือกระบวนน้อย และเครื่องสรรพยุทธ์ทั้งปวง กับเมืองเอกเมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวา ไพร่พลฝ่ายทหาร ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม แล้วจึงพระยาราชสุภาวดี ว่าที่สมุหนายกกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย พระยาช้างพระที่นั่งต้น พระยาม้าพระที่นั่งต้น กับ เมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ทั้งไพร่พลฝ่ายพลเรือน ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

แล้วจึงพระยาบำเรอภักดิ์ ราชปลัดทูลฉลองฝ่ายกรมวัง กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายพระมหามนเทียรปราสาทราชนิเวศสถาน พระราเชนทรราชยาน ทั้งเครื่องสูงเฉลิมพระเกียรติยศ ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

แล้วจึงพระยาเพ็ชรปาณี ราชปลัดทูลฉลองฝ่ายกรมเมือง กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร มหินทรายุธยา ในใต้ฝ่ายละอองธุลีพระบาทสมเด็จบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

แล้วจึงพระยาประชาชีพ ราชปลัดทูลฉลองฝ่ายกรมนา กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายธัญญาหาร แดนสถานลานนาเขตต์ประเทศตำบล ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

แล้วจึงพระยาพิพัฒนโกษา ราชปลัดทูลฉลองฝ่ายกรมท่า กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายเครื่องพระพัทธยากรราช สมบัติทั้งสิบสองพระคลัง ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จบรมนารถบรมบพิตร พระจอมเกล้าเจ้า

อยู่หัว ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ดังนี้

ครั้งนั้นปลัดทูลฉลองได้กราบทูล เพราะจัตุสดมภ์ไม่มีตัว มิใช่เป็นธรรมเนียมของปลัดทูลฉลอง ครั้นทูลถวายเสร็จแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการตรัสปฏิสัณฐาร แก่เจ้าพระยาและพระยาทั้งปวง ว่าสิ่งของทั้งปวงนี้จงจัดการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบไป แล้วอัครมหาเสนาบดีผู้ใหญ่รับพระบรมราชโองการกราบถวายบังคมทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขอรับพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ใส่เกล้าใส่กระหม่อม จึงทรงตรัสเป็นราชปฏิสัณฐารกับราชอำมาตย์ทั้งปวงด้วยข้อความคือการอันเป็นธรรมโดยราชบรรหาร อันเป็นมงคลสมควรกับธรรมเนียมแล้ว จึงทรงปราไสด้วยพวกแขกเมืองชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาประชุมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ให้ล่ามแปลตามภาษาไทยให้แขกเมืองฟังบ้างเล็กน้อย แล้วจึงดำรัสสั่งให้ล่ามพนักงานต่างภาษาพาพวกแขกเมืองทั้งปวง ไปเลี้ยงโต๊ะที่โรงเลี้ยงแขกเมืองต่างประเทศ แล้วให้เจ้าพนักงานเอาดอกพิกุลทองพิกุลเงินกับเงินตราทองตรามงกุฎแผ่นดินใหม่ มีสัณฐานต่าง ๆ อย่างเช่นใช้ในกรุงเทพมหานครครบทุกอย่าง ลงในถุงผ้าแดงคิดเป็นเงินตราสองตำลึง ไปพระราชทานให้ทั่วทุกคน แล้วหลวงราชมานูชูพุ่มดอกไม้ทองเป็นสัญญา พราหมณ์ก็เป่าสังข์ ชาวแตรก็เป่าแตรประโคมดุริยดนตรีพิณพาทย์กลองมะโหระทึก กลองชะนะ

ฆ้องไชยขึ้นพร้อมกัน จางวางมหาดเล็กตีกรับเป็นสัญญา ให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยกราบถวายบังคมสามหน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เสด็จเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐ พระราชวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ผู้น้อย ข้าราชการฝ่ายใน ก็ตั้งดอกไม้ธูปเทียนถวายตัว ท้าววรจันทร์กราบทูลถวายสิบสองพระกำนัล ครั้นได้พระฤกษเสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระมหามนเทียร มีนางราชนิกุลชำระพระบาทนางหนึ่ง นางเชิญเครื่องราชบริโภคสำหรับพระบรมกษัตริย์แปดนาง แล้วมีนางเชื้อพระวงศ์หกนาง เชิญสิ่งของอันเป็นสิริวิลาสและธัญญาหาร ถั่วและงาผลฟัก และศิลาบดดอกหมากทองคำ ตามเสด็จเข้าไปในพระมหามนเทียร ครั้นเสด็จถึงในที่ทรงจุดเทียนนมัสการ แล้วเสด็จขึ้นพระแท่น พระบรมวงศาผู้ใหญ่ คือพระองค์เจ้าพลับ ถวายดอกหมากทองคำหนักห้าตำลึง พระแซ่หางช้างเผือกผู้ ทรงรับแล้ววางไว้ข้างที่ แล้วท้าวทรงกันดาลถวายลูกกุญแจทองคำ แล้วเอนพระองค์ทรงพระบรรทมลงเหนือพระแท่นที่ โดยทักษิณปรัศว์เบื้องขวาเป็นฤกษ์ก่อน แล้วพระบรมราชวงศ์ฝ่ายในที่ทรงพระชนมายุ ถวายไชยมงคลก่อน แล้วพระราชวงศานุวงศ์ท้าวนางข้างในอวยไชยถวายพรต่าง ๆ พร้อมกัน ชาวประโคมก็ประโคมดุริยางคดนตรีมะโหระทึก ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว เสด็จจากที่พระบรรทม

นางพนักงานก็เชิญเครื่องสุพรรณภาชน์ พระกระยาเสวยเข้ามาตั้งถวาย จึงเสวยพระกระยาหารเป็นฤกษ์พอสมควร

จบเรื่องบัญจราชาภิเษกและบรมราชาภิเษกแต่เท่านี้

